

УДК 378.147:81'243

І. І. Озарко,

кандидат філологічних наук, доцент
Ivanna_Ozarko@outlook.com;

Л. О. Книш,

викладач
kycha0308@mail.ru;

Н. В. Мойсеєнко,

викладач
(Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу)
mois-gen@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ГІРНИКІВ

У статті розглянуто основні аспекти удосконалення сучасної професійної компетентності майбутніх інженерів-гірників. Розкрито питання інноваційного підходу до організації навчального процесу студентів спеціальності "Гірництво". Досліджено проблеми підвищення якості підготовки фахівців та їх адаптації у реальному професійному середовищі. Розглянуто питання впровадження даного підходу в умовах сучасної освіти, використання компетентнісних завдань з метою забезпечення формування професійних знань і навичок, які сьогодні є ключовими в умовах інформаційного суспільства та підвищення якості освіти загалом. Наведено приклади їх застосування на різних етапах навчання у ВНЗ.

Ключові слова: професійна підготовка, вищі навчальні заклади, фахівці, студенти.

Постановка наукової проблеми та її визначення. В умовах реформування вищої освіти, створення нового ринкового механізму господарювання та забезпечення конкурентоспроможності спеціалістів на ринку праці особливої актуальності набуває проблема підготовки випускників вищих навчальних закладів до професійної діяльності. Однак, система професійної підготовки, яка існує сьогодні, не забезпечує належної готовності випускників до практичної діяльності. Молодий фахівець, який отримав основний багаж знань після закінчення навчального закладу потребує немало часу для адаптації до умов професійної діяльності на конкретному місці.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Проблему професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів досліджували О. Гаврилюк, І. Гаврик, І. Дичківська, О. Кияшко, Л. Кнодель, Г. Ковальчук та інші. Проте, окремі аспекти фахової підготовки потребують додаткового вивчення, зокрема сучасні проблеми удосконалення професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів. Сучасні умови ринку висувають принципово нові вимоги до молодих фахівців. Зважаючи на це, вимагає вдосконалення як сам процес навчання у вищій школі загалом, так і технології їх підготовки до професійної діяльності зокрема.

Формулювання мети та завдань статті. У зв'язку з цим метою даної статті є з'ясування окремих аспектів удосконалення професійної компетентності майбутніх інженерів-гірників.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства професійна підготовка розглядається як процес виховання особистості, що усвідомлює своє місце в соціумі, є здатною до самовизначення, саморозвитку та творчої діяльності. Інтегративним показником якості підготовки студентів є їх професійна компетентність, "яка визначається не через суму знань і вмінь, а характеризує вміння людини мобілізувати в конкретній ситуації отримані знання та досвід". Для організації процесу професійної підготовки особливу складність мають такі складові: визначення провідної мети навчання, професійної підготовки та її пріоритетів. Мета навчання є базовою складовою будь-якої навчальної системи, що сприяє розкриттю результатів функціонування, спрямовує та інтегрує діяльність структурних компонентів цієї системи, її конкретних виконавців [1]. На підставі цього необхідно не лише декларувати, що сучасна система професійної підготовки у ВНЗ зорієнтована на особистість студента, формування його загальнолюдських і національних цінностей, але й реалізувати на практиці ці благі наміри.

Професійну компетентність майбутнього гірничого інженера представлено як сукупність загальнонаукових, професійних знань, умінь, навичок, особистісних цінностей, керуючись якими він здатний до виконання суспільно професійних обов'язків. Професійна компетентність виявляється у сформованості в людини комплексу якостей, що відповідають вимогам певної професії. Показниками компетентності фахівця гірничої галузі вважаються знання ним технології гірничого виробництва, способів руйнування гірських порід тощо. В умінні приймати рішення в нестандартних ситуаціях, іти на ризик, передбачати результати своєї діяльності, критично оцінювати їх наслідки, вміло володіти інноваційними технологіями проявляється його професійна компетентність в умовах ринкових відносин. Тобто для компетентної особистості інженера знання і уміння вести роботу безумовно пов'язані з цінністю інженерної праці, із стійкою потребою в творчій та винахідницькій діяльності. Розвиток цих

складових, їх цілісне формування повинно забезпечуватися в системі професійної підготовки в умовах вищої технічної школи.

Складність у формуванні компетентності сучасних фахівців – інженерів-гірників – пов'язана з необхідністю з'єднати глибоке освоєння фундаментальних знань, вивченням інженерної гірничої справи та оволодінням інженерною творчістю, а також підприємницьким мистецтвом. Розділяючи загальне й індивідуальне у змісті компетентнісної освіти, А. Хуторський розуміє під компетенцією "сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів і є необхідними для того, щоб якісно продуктивно діяти", а компетентність розглядає як "володіння людиною відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї і предмета діяльності" [2: 60]. Вчений підкреслює, що компетенція – це задана вимога, норма, а компетентність – набута особистісна якість, обізнаність, кваліфікованість. Саме під таким кутом зору розглядається феномен компетентності у даній статті.

Відомо, що факторами формування професійної компетентності та іншомовної комунікативної компетентності як її складової є зміст освіти, методики та технології навчання, активність студентів та види діяльності, в яких вони беруть участь у процесі навчання, навички і уміння, які формуються в процесі оволодіння предметом. Все це в комплексі формує та розвиває особистість, націлюючи її на оволодіння засобами саморозвитку та самовдосконалення. В. Г. Первутинський серед умов розвитку професійної компетентності виділяє, у тому числі, такі:

- змістовні (відбір змісту занять, інтеграція різних курсів, виділення провідних ідей);
- технологічні (контрольно-оцінювальні процедури, організація активних форм навчання, використання інноваційних технологій);
- акмеологічні (формулювання цілей навчання, система мотивації та стимулювання, включення студентів у керування освітнім процесом, сприяння творчій діяльності, розвиток креативності).

Важливим показником професійної компетентності є наявність досвіду професійної діяльності. Відповідно, іншомовна комунікативна компетентність характеризується наявністю досвіду професійного спілкування іноземною мовою. Досвід будь-якої, у тому числі комунікативної, діяльності може бути сформований винятково в процесі цієї діяльності і як її результат. Отже, при організації освітнього процесу необхідно передбачити можливість для студентів спілкуватися іноземною мовою. Причому насиченість, складність такого спілкування повинна постійно зростати, наближаючись до характеристик реального професійного спілкування. Тому компетентнісний підхід до навчання іноземних мов, що припускає активність, самостійність студентів і спрямований безпосередньо на розвиток всіх компонентів професійної компетентності, може бути взятий за основу при організації як аудиторної, так і позааудиторної іншомовної підготовки студентів. Розглянуте вище дозволяє дійти висновку про необхідність оптимізації іншомовної освіти студентів інженерно-технічних спеціальностей з метою підвищення рівня іншомовної комунікативної компетентності, в тому числі: об'єму словника, аудіювання текстів професійного змісту, побудови професійно-орієнтованих монологів, діалогів. Таким чином, система навчання іноземних мов, що існує сьогодні, вимагає її методологічної та змістовної корекції, а також побудови системи мотиваційного впливу як компонента процесу формування іншомовної комунікативної компетентності. При цьому ефективність формування іншомовної комунікативної компетентності студентів багато в чому визначається адекватністю та силою мотивації, а також застосуванням сучасних методів навчання іноземних мов та професійним змістом курсу.

Отже, в сучасних умовах формування ринку праці, коли на перший план виходить проблема професійної мобільності, випускник інженерно-технічного навчального закладу – це фахівець, що не тільки володіє знаннями, необхідними для здійснення інженерних функцій по розробці, виробництву, дослідженню та експлуатації виробничих об'єктів, але і здатний до професійного та міжкультурного спілкування в іншомовному середовищі. Саме тому сьогодні однією із найважливіших складових загальної професійної компетентності інженера-гірника, яка необхідна для заняття їм професійної ніші на міжнародному ринку праці, є іншомовна комунікативна компетентність. Таким чином, у майбутніх інженерів необхідно формувати комунікативні здібності та потребу в партнерському співробітництві, прагнення до встановлення і підтримки продуктивних та ефективних взаємин. Завдяки володінню іноземною мовою вони зможуть за допомогою глобальної мережі Інтернет оперативно знайомитися з новітніми досягненнями у своїй професійній області. Крім того, контакти фахівців інженерного профілю з колегами відбуваються в різних формах ділового спілкування. Інакше кажучи, мова йде про формування в майбутніх інженерів-гірників іншомовної комунікативної компетентності, під якою розуміється вміння співвідносити мовні засоби з конкретними сферами, ситуаціями, умовами та завданнями спілкування, тобто іншомовна комунікативна компетентність визначає здатність і готовність суб'єкта професійної діяльності до здійснення професійного спілкування іноземною мовою. Вона припускає сформованість комунікативних умінь у чотирьох основних видах мовленнєвої діяльності (говорінні, аудіюванні, читанні, письмі), наявність мовних знань (фонетичних, граматичних, лексичних) і навичок оперування ними [3].

Ринкові умови діяльності підприємств та організацій, з одного боку, і надлишок фахівців, з іншого боку, ставлять випускників відповідної професійної спеціалізації в жорсткі конкурентні умови на ринку праці. Щоб досягти успіху, вони повинні мати високу професійну підготовку та вміння виявляти свої, професійно важливі якості під час проходження виробничої практики, стажування чи вступного випробування. Тільки в такий спосіб, викликавши зацікавлення з боку роботодавця до себе як до прекрасного потенційного працівника, випускник може отримати хорошу роботу за спеціальністю [4: 12]. Роботодавці висувують певні вимоги до майбутніх працівників, основними з яких є теоретична підготовка, комунікабельність, здатність до швидкого "реагування", здатність мислити на перспективу, організованість, трудова дисциплінованість. Зростання попиту на висококваліфікованих спеціалістів підвищує вимоги до якості професійної підготовки спеціалістів, чинить тиск на системи освіти та є сильним фактором їх змін та адаптації [4: 13]. Визначення основних напрямів розвитку освіти в суспільстві, що розвивається під впливом глобалізаційних процесів, неможливе без урахування світових тенденцій розвитку університетської освіти.

Зокрема, у дисертаційному дослідженні російського науковця Ю. Варданян формування професійної компетентності студентів ВНЗ подано як "складову частину професійної освітньої системи і являє собою єдину сукупність цілей, змісту та технологій оволодіння професією, побудованих з урахуванням професійних умов і психологічних механізмів, завдяки яким, по-перше, студент стає фахівцем, який формується та розвивається, а по-друге, потенціал, який він накопичив, забезпечує поступовий саморозвиток професійної компетентності в умовах професійної діяльності, яка може моделюватися, імітуватися або бути реальною" [5]. Можна зробити висновок, що процес організації професійної підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ є засобом формування та подальшого розвитку їх професійної компетентності.

На нашу думку, формування професійної компетентності майбутнього гірничого інженера потребує інтегративного, індивідуального підходу та реалізується під час навчально-виховного процесу. З урахуванням цих особливостей і механізмів формування професійних якостей майбутніх гірничих інженерів є динамічним, системно організованим процесом, спрямованим на заняття за допомогою педагогічних форм і методів суперечності між досягнутим і необхідним рівнем сформованості особистісних структур студента. При цьому мають реалізовуватися основні функції процесу формування професійної компетентності, врахування яких, на нашу думку, забезпечить результативність професійної підготовки майбутніх гірничих інженерів: дидактична, інформаційна, розвивальна, формувальна, виховна.

Дедалі більшого поширення набуває організаційно-методичний підхід до навчального процесу, в основі якого – активна пізнавальна діяльність студентів. Цей підхід до вибору форм організації та методів навчання як дуже важливого способу управління діяльністю студентів отже, і їхнім індивідуальним психічним розвитком, вимагає від педагогів визначення тих конкретних видів діяльності, які б оптимально сприяли досягненню мети при підготовці фахівців. Це завдання може здатися простим лише на перший погляд. Адже величезну роль в індивідуальному розвитку й особистісному становленні студентів відіграє їхня свідома самостійна діяльність, основою якої є власні мотиви й рішення. Проблема полягає в тому, які саме види активної діяльності розвивають студента та сприяють інтенсифікації навчання.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на основі проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що сучасна підготовка майбутніх фахівців до професійної діяльності буде ефективною за таких умов: спрямування навчальної діяльності і практичної підготовки студентів на формування особистісних рис, необхідних для успішної професійної діяльності та спеціальних професійних якостей майбутніх інженерів-гірників; поєднання різних форм організації навчально-виховного процесу та використання активних методів навчання; системної та систематичної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. У зв'язку з динамічним розвитком інформаційного суспільства професійна діяльність молодого фахівця не є визначеною на період трудової діяльності, а навпаки, передбачає необхідність неперервної освіти, готовність до підвищення своєї професійної компетентності. Здатність адаптуватися до змінних умов і сучасних інформаційних технологій є особливо актуальною для інженера-гірника, оскільки в сучасних умовах за період його навчання у вищому навчальному закладі відбувається зміна декількох поколінь програмних та апаратних засобів, з'являються нові технології, оновлюється зміст професійно-орієнтованих дисциплін. Тому у процесі підготовки таких фахівців потрібно не лише формувати предметні знання і вміння, а також сприяти розвитку особистих якостей студентів-випускників, що забезпечуватимуть у майбутньому вирішення нових виробничих завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / [за заг. ред. О. В. Овчарук]. – К. : "К.І.С.", 2004. – С. 16–25.
2. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народ. образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.

3. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.
4. Агранович Б. Л. Инновационное инженерное образование / [Б. Л. Агранович, А. И. Чучалин, М. А. Соловьев] // Инженерное образование. – Вып. 1. – 2003. – С. 11–14.
5. Варданян Ю. В. Стрoение и развитие профессиональной компетентности специалиста с высшим образованием (на материале подготовки педагога и психолога) : автореф. дисс. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Варданян Юлия Владимировна. – Москва, 1999. – 38 с.
6. English for Specific Purposes. National Curriculum for Universities : Програма з англійської мови для професійного спілкування / [під ред. С. Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
7. Байденко В. И. Базовые навыки (ключевые компетенции) как интегрирующий фактор образовательного процесса / В. И. Байденко, Б. Оскарссон // Профессиональное образование и формирование личности специалиста. – Москва, 2002. – С. 22–46.
8. Овчарук О. Компетентності як ключ оновлення змісту освіти / О. Овчарук // Стратегії реформування освіти в Україні : Рекомендації з освітньої політики. – Київ, 2003. – С. 13–42.
9. Родигіна І. В. Компетентнісно-орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. – Харків : Основа, 2006. – 96 с.
10. Hymes D. On communicative competence / D. Hymes // Linguistic Anthropology : A Reader. – Malden, MA : Blackwell, 2000. – P. 53–73.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Pometun O. I. Teoriya ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnogo pidkhodu v dosvidi zarubizhnykh krain [Theory and Practice of the Consistent Implementation of the Competence Approach in the Experience of Foreign Countries] / O. I. Pometun // Kompetentnistnyy pidkhid u suchasniy osviti : svitovyy dosvid ta ukrainski perspektyvy [Competence Approach in the Modern Education : the International Experience and Ukrainian Prospects] : Biblioteka z osvithoi polityky [The Library of the Educational Policy] / [za zag. red. O. V. Ovcharuk]. – K. : "K.I.S", 2004. – S.16–25.
2. Khutorskoi A. V. Klyuchevye kompetentsii kak komponent lichnostno-orientirovannoi paradigmy obrazovaniya [Key Competencies as a Component of the Student-Centered Educational Paradigm] / A. V. Khutorskoi // Narod. obrazovanie [Public Education]. – 2003. – S. 58–64.
3. Zimniaia I. A. Klyuchevye kompetentnosti kak rezultativno-tselevaia osnova kompetentnostnogo podkhoda v obrazovanii [The Key Competence as an Effectively-Targeted Competence-Based Approach to the Education] / A. I. Zimniaia. – M. : Issled. tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov, 2004. – 40 s.
4. Agranovich B. L. Innovatsionnoe inzhenernoe obrazovanie [Innovative Engineering Education] / Agranovich B. L., Chuchalin A. I., Solovyov M. A. // Inzhenernoe obrazovanie [Engineering Education]. – Вып.1. – 2003. – С. 11–14.
5. Vardanian Yu. V. Stroenie i razvitie professionalnoi kompetentnosti spetsialista s vysshym obrazovaniem (na materiale podgotovki pedagoga i psikhologa) [The Structure and Development of the Professional Higher Educational Specialist's Competence (Based on the Teacher and Psychologist's Training)] : avtoref. diss. d-ra ped. nauk : 13.00.04 / Vardanian Yulia Vladimirovna. – Moskva, 1999. – 38 s.
6. English for Specific Purposes. National Curriculum for Universities : Programa z angliyskoi movy dlia profesiynogo spilkuvannia [English for Specific Purposes. National Curriculum for Universities : the Professional Communicative Programme in English] / [pid red. S. Yu. Nikolayevoi]. – K. : Lenvit, 2005. – 119 s.
7. Baidenko V. I. Bazovyye navyki (klyuchevye kompetentsii) kak integriruyushchiy faktor obrazovatel'nogo protsesa [Basic Skills (Key Competencies) as an Integrating Factor of the Educational Process] / V. I. Baidenko, B. Oskarsson // Professionalnoe obrazovanie i formirovaniye lichnosti spetsialista [Vocational Education and Specialist's Personal Formation]. – Moskva, 2002. – S. 22–46.
8. Ovcharuk O. Kompetentnosti yak klyuch onovlennia zmistu osvity [Competence as an Upgrade Key Educational Content] / O. Ovcharuk // Strategii reformuvannia osvity v Ukraini : Rekomendatsii z osvithoi polityky [Reform Strategies in Education in Ukraine : Educational Policy Recommendations]. – K., 2003. – S.13-42.
9. Rodygina I. V. Kompetentnisno-orientovanyi pidkhid do navchannya [A Competency-Based Approach to Learning] / I. V. Rodygina. – Kharkiv : Osнова, 2006. – 96 s.
10. Hymes D. On communicative competence / D. Hymes // Linguistic Anthropology : A Reader. – Malden, MA : Blackwell, 2000. – P. 53–73.

Матеріал надійшов до редакції 12.03. 2014 р.

Озарко И. И., Книш Л. О., Мойсеенко Н. В. Формирование профессиональной компетентности будущих горных инженеров.

В статье рассмотрены основные аспекты усовершенствования современной профессиональной компетентности будущих горных инженеров. Раскрыты вопросы инновационного подхода к организации учебного процесса студентов специальности "Горная инженерия". Изучены проблемы повышения качества подготовки специалистов и их адаптации в реальной профессиональной среде.

Рассматриваются вопросы внедрения компетентностного подхода в условиях современного образования. Показаны общие подходы к использованию компетентностных задач для обеспечения формирования профессиональной компетентности, которая является инвариантной в системе

ключевых компетенностей, в условиях информационного общества и повышения качества образования в целом. Отображены примеры использования компетентностных задач на разных этапах учебы в вузе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, высшие учебные заведения, специалисты, студенты.

Ozarko I. I., Knysh L. O., Moiseyenko N. V. The Formation of the Future Mining Engineers' Professional Competence.

The article is concerned with basic aspects of the future mining engineers' modern professional competence. The innovative approach to the organization of the students' educational process in the specialty "Mining Engineering" is analyzed. The problems of better specialists' preparation and their adaptation to the real professional conditions are pointed out. In the article the usage of the competitive approach in the modern education is described. General methods of using competitive tasks in order to form the professional competence are depicted. They are invariant in the system of main competences of the informative society and improving the whole educational system. The description of using competitive tasks in training is reflected in the article.

Keywords: professional preparation, higher educational establishments, specialists, students.